

Δeltacommissie en Ruimte voor de Rivier *ruimschoots voorbij*

Dat was even schrikken begin november 2017. Ook als we ons keurig houden aan de klimaatafspraken van 'Parijs 2015' koersen we aan op een temperatuurstijging van ruim drie graden Celsius. In een dergelijk scenario zou Den Haag, i.c. de Metropoolregio Rotterdam Den Haag [RMDH] met zijn 2,5 inwoners als eerste in Europa in zijn voortbestaan bedreigd worden [1].

Even schrikken inderdaad, maar heel even maar. De tijding had ook de Nederlandse media bereikt, maar de ruimtelijke consequenties zijn hier kennelijk zo bedreigend dat het immer waterstaatkundig zo strijdlustig ogende Holland maar al te graag het hoofd in het spreekwoordelijke verdringingszand steekt. Ten onrechte! Hieronder daarom de mogelijke consequenties op een rijtje, mét daarbij ook hoe daar op vooruit te lopen teneinde het onheil te keren en tegelijk nieuwe kansen te scheppen. Een meersporenstrategie dus.

De vigerende waterstaatkundige ingrepen in het kader van *Deltacommissie* en *Ruimte voor de Rivier* zijn gebaseerd op prognoses en randvoorwaarden die beduidend minder ver gaan dan wat tegen het licht van bovenstaande onheilspellende berichten werkelijkheid zou kunnen worden. Zou het daarom toch geen kwaad kunnen om nu al alvast te anticiperen op verdergaande klimaatscenario's? Door om te beginnen een aantal regelknoppen in het watersysteem van de grote rivieren in werking te stellen waarmee de waterwendbaarheid beslissend verbeterd kan worden. Door bovendien verdere verstedelijkingsopties in waterstaatkundig kwetsbare zones bewust na te laten met het oog op de periode na 2050. En door in de kustgewesten de aarzelend begonnen experimenten op het gebied van zilte teelten de nodige extra waterlevensruimte te bieden.

=Oude en nieuwe regelknoppen in het rivierengebied

In het Nederlandse populaire besef lijkt klimaatverandering toch vooral een kwestie van de zeespiegelstijging te zijn en veel minder van de sterk toenemende fluctuaties in afvoer van rivierwater, alle aandacht ten spijt voor de bijna-ramp in het rivierengebied in 1995 en voor het nadien opgetuigde programma *Ruimte voor de rivier*. En dat terwijl die fluctuaties een heel belangrijke component vormen van de waterstaatkundige problemen in het sterk verstedelijkte deltagebied van Rijn, Maas en Schelde in het zuidwesten van ons land en aanpalend Vlaanderen. Tegen de achtergrond van de steeds onheilspellender klimaatprognoses wordt de vraag steeds urgenter of we niet al veel eerder verder moeten kijken dan het vrij beperkte waterverruimingsrepertoire van *Ruimte voor de rivier*. Voor de waterwendbaarheid in het rivierengebied is het minstens zo belangrijk goed te kijken naar de mogelijkheden om de in de loop der tijd dicht- danwel vastgezette punten waar verdeling van het rivierwater tussen de verschillende riviertakken geregeld kon worden eindelijk weer eens in ere te herstellen. Laten we hieronder eens

nagaan om welke 'rivierwaterknoppen' het hier dan gaat. Te beginnen vanaf Lobith bij Fort Pannerden. Het leeuwendeel van het water, zo'n 80%, stroomt daar verder als Waal; de rest gaat voort als Pannerdens Kanaal, waarvan het water zich op zijn beurt vlak vóór Arnhem bij de uiterwaarden van De Pleij weer verdeelt tussen Nederrijn en IJssel. Het zou de moeite waard zijn om te onderzoeken of er hier bij de Pannerdense Kop op termijn niet een al dan niet flexibele waterinrichting ter herverdeling tussen Waal en Pannerdens Kanaal gebouwd zou moeten worden. Meer waterafvoer via Pannerdens Kanaal en IJssel naar het IJsselmeer zou bijvoorbeeld zeker soelaas kunnen bieden; de opnamecapaciteit is daar namelijk beduidend groter dan in de waterstaatkundig toch al zo overbelaste en sterk verstedelijkte zuidwestelijke delta [2].

Een tweede her te waarden 'waterregelknop' vinden een stuk westelijker, en wel bij Fort Sint Andries, waar Waal en Maas elkaar raken. Die twee rivieren liepen hier lange tijd in elkaar over, maar die open verbinding werd in de 19^e eeuw dicht gezet. Wanneer er hier eengecontroleerde en flexibele verbinding gemaakt zou kunnen worden tussen de watersystemen van Waal en Maas zou dat een essentiële stap kunnen betekenen in de verbetering van de waterwendbaarheid van het Nederlandse rivierenland. Het biedt bijvoorbeeld de mogelijkheid in precaire periodes een substantieel deel van de watermassa via Maas en Hollands Diep 'onderlangs' de dichtbevolkte Metropoolregio Rotterdam Den Haag te leiden. Zo'n ingreep heeft natuurlijk ook de nodige consequenties voor andere onderdelen van het watersysteem in het rivierenland. Zo zou als er hier meer water door de Maas moet gaan kunnen gaan stromen in enigerlei vorm een heropening van de Beerse Maas als extra riviertak ten zuiden van de huidige rivierloop weer in beeld kunnen komen. De oude overlaat bij Beers werd in 1942 afgesloten [3].

Een derde deels aan nieuw te leggen verbinding in lijn van het bestaande Merwedekanaal zou een project als *De Nieuwe Lek* kunnen zijn, een nieuwe wateraansluiting tussen Vianen en Gorinchem. De bestaande loop van de Lek die verder stroomafwaarts regelrecht op Rotterdam aankomt zou zo ontlast kunnen worden; het water kan dan voorbij Gorinchem via Nieuwe Merwede en de daaraan aanpalende in het kader van *Ruimte voor de rivier* aangelegde waterverruiming in de Noordwaard, Hollands diep en Haringvliet ten zuiden van Drechtsteden en Rijnmond zeewaarts kunnen stromen [4].

=Nieuwe verstedelijking buiten Randstad Holland

Je zou de hele water- en klimaatproblematiek natuurlijk tegelijkertijd ook van de andere kant moeten aanpakken door de verstedelijking in de waterstaatkundig kwetsbare Randstad Holland af te remmen en waar nodig de meest precaire stedelijke zones de bebouwing af te breken - om te beginnen in de Rijnmond, de plek waar zee en rivierwater elkaar frontaal tegenkomen - en intussen verdere verstedelijking op de minder waterstaatkundig precaire delen van het land te concentreren. Een dergelijke buitenrandstedelijke ruimtelijke oriëntatie is nu nog vooral vloeken in de Heilige Randstad-kerk, maar wie goed kijkt merkt dat de geo-economische onderstroom zich in die richting beweegt. Zo is Eindhoven met oostelijk Noord-Brabant als hightech-centrum tegen alle randstedelijke lobbies en bevoordelingen in inmiddels samen met de vier grote steden van de Randstad als *fünfte im Bunde* opgenomen in één grotere naar het zuiden uitgebreide Randstad. Brabants strategische ligging in de driehoek van Randstad, RheinRuhr-gebied en Vlaamse Ruit maakt het geo-economisch steeds interessanter geavanceerde werkgelegenheid en de bijbehorende woningbouw daar verder door te ontwikkelen. Maar een verschuiving van de verstedelijking is niet alleen in zuidoostelijke richting geboden, maar ook in noordoostelijke. Een verstedelijkingsbeweging in die richting beweging lijkt minder voor de hand te liggen. Toch tekent zich de laatste jaren ook een duidelijke groei van de grotere steden in noordoosten des lands af, met name in Zwolle en Groningen. Er is hier economisch op gebieden als groene [energie]technologie en *life sciences* het nodige aan de gang, maar de zaak heeft wel een stevige zet vanuit 'Den Haag' nodig, een gebaar dat

het Rijk alleen al gezien de weigerachtige behandeling van aardbevingschade in Groningen meer dan ooit aan het Noorden verschuldigd is. Een grensoverschrijdende benadering (met name gericht op Bremen/ Oldenburg en Münster) op het gebied van productinnovatie zal hier op termijn zeker zijn vruchten afwerpen en biedt perspectief op een verdere geo-economische oriëntatie op Scandinavië. De verstedelijking zou dan in die contreien natuurlijk dan wel de waterstaatkundig preciaire gebieden als de driehoek Groningen-Delfzijl-Winschoten en de IJsseldelta ten noorden van Zwolle moeten mijden en zich moeten focussen op net iets hoger gelegen zones op het Drents plateau en Salland [5].

=Zilte kraamkamers voor duurzame energie- en voedselproductie

De water- en klimaatproblematiek hoeft niet alleen negatieve kanten te hebben, maar zou ook nieuwe hoopgevende kansen kunnen bieden, mits we ons landschap daar tijdig op inrichten. Denk daarbij met name aan de mogelijkheden van zilte teelten t.b.v. duurzame energie- en voedselproductie [6]. Het toch al verziltende westen des lands zou op dit vlak op termijn heel goed dienst kunnen doen als kweekvijver. Om daarmee goed rekening te kunnen houden zou *nu al* ruimte gemaakt moeten worden voor het nodige extra water; daarom zou er ook *nu al* voorkomen moeten worden dat de zaak nog verder dichtslibt met verstedelijking. Denk bij gebieden die het eerste in aanmerking komen om als kweekvijver dienst te doen niet alleen aan de zuidwestelijke delta (Zeeland en de Zuid-Hollandse eilanden) maar ook aan de Hollandse vastelandskust, bijvoorbeeld aan de kustgebieden en aan het Groene Hart ten westen van grofweg de lijn Gouda-Alphen-Schiphol - een zone die mede dankzij de aanwezigheid van diep gelegen droogmakerijen meer en meer aan verzilting onderhevig raakt. Een dergelijk ruimtelijk beleid vereist niet alleen een vooruitziende blik maar vooral de nodige durf en lange adem om met succes tegen de kortzichtigheid van de taaie Randstadlobby op te kunnen roeien. Een lobby die recentelijk weer aan kracht gewonnen heeft nu 'we' de economische crisis achter ons lijken te hebben gelaten. De wereld wil helaas maar al te graag bedrogen worden....

Noten

[1]

Zie o.m.: *The 3-degree world: the cities that will be drowned by global warming* In: *The Guardian* 3 november 2017. Zie: <https://www.theguardian.com/cities/ng-interactive/2017/nov/03/three-degree-world-cities-drowned-global-warming> In Europa staat Den Haag [i.c. de Metropoolregio Rotterdam – Den Haag (MRDH) met zijn 2,5 miljoen inwoners] op nummer 1 op de Europese top tien van de door overstroming bedreigde steden.

[2]

zie: Arjan Nienhuis, *Koudwatervrees voor het Rode Gevaar - De Rijn- en IJsellinie toen en straks* In: Arjan Nienhuis, Maarten Peters en Steven van Schuppen, *Atlas Landschap van de Koude Oorlog Veluwe en IJssel* Den Haag [Open Kaart] 2009, blz. 102-109; over de wenselijkheid van een regelknop van het splitsingspunt bij het Pannerdens Kanaal tussen Waal en Nederrijn/ IJssel in de toekomst zie onder het kopje *Waterverdeling Rijntakken*, blz. 108. Bij De Pleij werd in het kader van *Ruimte voor de rivier* overigens al een verdelingsinstallatie gebouwd voor het water tussen Nederrijn en IJssel. Die installatie zou wel nieuw ingericht moeten worden om meer water door de IJssel te kunnen laten stromen.

[3]

Meer over een mogelijk nieuwe rol voor een waterregelknop tussen Waal en Maas bij Fort Sint Andries in het onderzoeksrapport: Arjan Nienhuis, Bart Bomas, Durk deVries en Steven van Schuppen, *Waterkracht - Tussen Utrecht en Den Bosch: ontwerpverkenningen naar economische waterperspectieven voor stad en land* Zaltbommel 2013, o.m. op blz. 8 onder het kopje *Regelknoppen in Rivierenland* en op blz. 40-41 onder de paragraaf *Watersysteem van het Rivierenland in de 21^e eeuw*; in aansluiting hierop concentreren Nienhuis, Bomas en Van Schuppen zich in 2018 in het

onderzoeksproject ***Moerasdraak bespeelt waterwolf*** op de Bossche watertoekomst met het oog op verdere klimaatverandering.

[4]

zie: Yolande Boekhoudt, Arjan Nienhuis en Durk de Vries, ***De getekende delta – Pleidooi voor ontwerpend onderzoek*** Alkmaar/ Zaltbommel [Grontmij/ Nienhuis Landschap] 2011. Hierin passeert in het kort een aantal waterscenario's voor het rivierengebied de revue – met een focus op de consequenties voor Rijnmond en Drechtsteden, waaronder behalve de eerder genoemde oude en nieuwe waterregelknoppen ook het idee voor *De Nieuwe Lek*.

[5]

Meer over de kansen van een Noorder-Randstad in het noordoosten des lands elders op deze site, ondermeer in het hoofdartikel van de zomer van 2017 [zie ***Archief***]: ***Operatie Noorder-Randstad lijkt voor een deel al uit zichzelf op gang op te komen maar verdient nog wel wat flinke extra zetjes***

[6]

Meer over de betekenis van zilte teelten voor energie- en voedselproductie elders op deze site, ondermeer in het hoofdartikel van de winter 2016/2017: ***Kweekvijver en motor voor duurzame productie - De nieuwe Noordzee als ons voorland***